Bijlage HAVO

2011

tijdvak 1

geschiedenis (pilot)

Bronnenboekje

HA-1021-f-11-1-b

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

bron 1

In 1991 wordt hoog in de Alpen bij een gletsjer een bevroren, goed geconserveerd lichaam van een man gevonden, die de naam "Ötzi de gletsjermummie" krijgt. Uit onderzoek blijkt dat de man rond 3000 v. Chr. tijdens een tocht door de bergen is omgekomen en dat zijn lichaam direct daarna in het ijs is ingevroren:

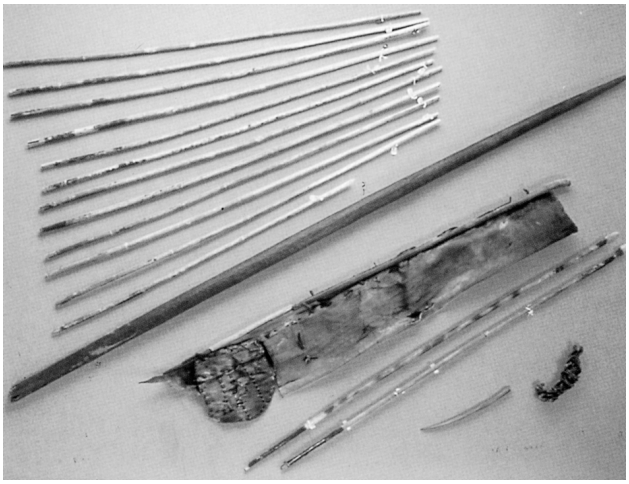

Toelichting
Bij zijn lichaam worden onder andere aangetroffen:

- een aantal voor een deel onafgewerkte pijlen. Slechts twee vuursteenpijlen hadden een punt en waren bruikbaar. De twaalf andere waren nog niet klaar;
- een bijl van koper, met berkenteer en leren riemen vastgezet in een steel van taxushout;
- hertenleren schoenen gevuld met hooi.

In zijn ingewanden worden de resten van zijn laatste maaltijden gevonden: edelhertenvlees, eekhoorn en brood of pap van een tarwesoort.

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

bron 2
De Griekse schrijver Thucydides schreef rond 400 v. Chr. over de geschiedenis van de Grieken vóór het ontstaan van de stadstaten:

Het land dat nu Hellas wordt genoemd, was in vroeger tijd niet regelmatig bewoond. De mensen trokken rond en verlieten hun huizen zodra ze werden bedreigd. Er was geen handel en ze konden niet veilig contact onderhouden met elkaar via zee of land. De verschillende stammen bewerkten hun eigen grond en hadden net genoeg om er van rond te komen. Ze verzamelden geen rijkdommen en beplantten geen extra grond, omdat ze zonder muren nooit zeker konden zijn dat ze het niet zouden verliezen door een aanval. Zo leefden ze en ze wisten dat ze niets van waarde konden verkrijgen. De rijkste districten veranderden constant van inwoners, bijvoorbeeld de landen die nu Thessalië en Boeotië heten, het grootste deel van de Peloponnesus en de beste delen van Hellas.

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

bron 3

In de kloosterbibliotheek van Sankt Gallen in Zwitserland bevindt zich een oorspronkelijke tekening van het ontwerp van het klooster uit 820. Lange tijd werd dit beschouwd als het ideale model van een Karolingisch klooster. Hier een bewerking van deze tekening:

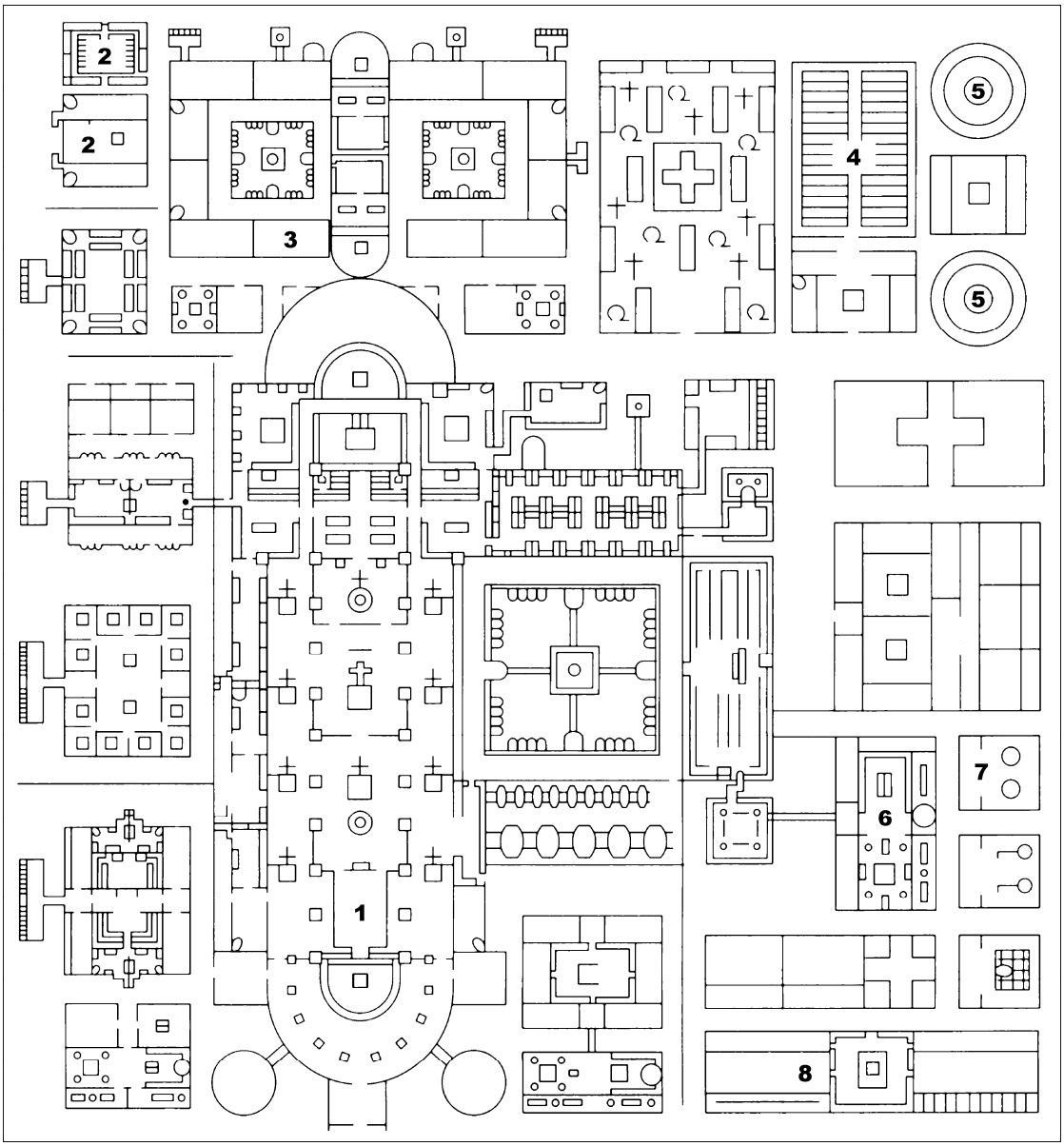

Toelichting
1 de kloosterkerk, 2 apotheek, doktershuis en kruidentuin, 3 ziekenhuis,
4 groentetuin, 5 ganzen- en kippenhokken, 6 bakkerij en brouwerij, 7 molen,
8 stieren- en paardenstallen.

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

bron 4
De Portugese ontdekkingsreiziger Pêro Vaz de Caminha schrijft, na zijn aankomst in het tegenwoordige Brazilië op 23 april 1500, in een brief aan de Portugese koning Manuel I:

Dinsdagochtend gingen we weer aan land om meer brandhout en water te halen. Er waren weer elegant beschilderde inboorlingen. Cabral (de leider van de expeditie) beval ons dat wij rechtstreeks naar het kruis dat tegen de boom vlak bij de rivier stond, moesten gaan, dat wij moesten knielen en het moesten kussen, zodat de inboorlingen konden zien hoeveel respect wij ervoor hadden. (…)
Ze werken niet, telen geen vee, er is hier geen koe, geen os, geen geit noch enig ander dier dat gewend is aan de levenswijze van de mens. Ze eten slechts knollen die hier overvloedig groeien, en de zaden en vruchten die de bodem en de bomen zelf voortbrengen. (…)

Vandaag, vrijdag 1 mei, gingen we met onze vlag aan land. We begaven ons naar de zuidkant van de rivier, waar de plek ons beter leek om het kruis met de wapenschilden en de vaandels van Zijne Majesteit op te stellen. Vervolgens droeg pater Enrique de mis op. De Indianen die daar waren gingen bij ons zitten of knielen, zoals ook wij deden. (…)
Nicolau Coelho had tinnen kruisen meegebracht, die hij vervolgens stuk voor stuk aan hen uitdeelde. (…)
Dit land dat wij tot de zuidelijke punt hebben bezocht en waarvan we de noordelijke punt vanaf ons schip kunnen zien, moet zo groot zijn dat het een kustlijn van 60 of 65 zeemijlen moet hebben. Het binnenland leek zeer groot. Tot op heden zijn we er niet achter gekomen of er goud of zilver is, of enig ander metaal. Dit land is ongerept en als men het wil benutten, kan men er alles laten groeien, dankzij de zoete wateren die het heeft.
Op deze wijze, mijnheer, bericht ik Zijne Majesteit wat ik in dit land heb gezien.

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

bron 5
In 1628 publiceert de Engelse bioloog en arts William Harvey zijn werk "De motu cordis" (over de beweging van het hart). Hierin beschrijft hij de experimenten waarmee hij aantoont dat de mens een gesloten bloedsomloop heeft. Over zijn onderzoek schrijft Harvey:

Wat ik beschrijf is zo nieuw en nog nooit vermeld, dat door erover te spreken ik niet alleen vrees dat enkelen, maar dat allen zich tegen mij zullen keren. Want zo is de natuur van iedereen: de al geaccepteerde dingen te volgen, zodanig zijn de mensen begrijpelijk onder de indruk van de schrijvers uit de Oudheid.
Ik heb herhaaldelijk (…) mijn nieuwe ideeën over de beweging en functie van het hart gepresenteerd in mijn lessen over anatomie. Ik heb ze reeds meer dan negen jaar bewezen door verschillende demonstraties (…) maar nu heb ik ze ook opgeschreven, omdat ik graag de anatomie wil doorgronden, niet alleen uit boeken maar ook door het verrichten van secties.

bron 6
In een rede op oudejaarsavond 1564 in Brussel geeft Willem van Oranje, op dat moment nog een belangrijk adviseur van koning Filips II, zijn mening over het godsdienstbeleid van de koning in de Nederlanden:

Het is nu de tijd om ronduit tegen de koning te spreken, want de toestand in het land is zo onheilspellend dat er iets gedaan moet worden. De koning vergist zich als hij meent dat in de Nederlanden, te midden van landen waar godsdienstvrijheid bestaat, de bloederige plakkaten nog langer te handhaven zijn. En hoezeer ik aan het katholieke geloof gehecht ben, ik kan niet goedkeuren dat vorsten over het geweten van hun mensen willen heersen en hun de vrijheid van geloof en godsdienst willen ontnemen.

Toelichting
Plakkaten zijn hier de maatregelen van de koning, waarmee strenge straffen werden opgelegd aan burgers die naar de Reformatie overgingen.

bron 7
In 1700 publiceert de Amerikaanse rechter Samuel Sewall het pamflet "The selling of Joseph" (de verkoop van Jozef). Hierin schrijft hij:

Het huidige grote aantal slaven in de provincie, en hun ongemakkelijk leven door hun slavernij, heeft velen aan het denken gezet of de grondslag van de slavernij wel stevig en goed genoeg is gelegd om het grote gewicht te kunnen dragen van het systeem dat daarop is gebouwd. Het is absoluut waar dat alle mannen, omdat zij als zonen van Adam mede-erfgenaam van hem zijn, in gelijke mate recht hebben op vrijheid en alle andere uiterlijke gemakken van het leven.

Toelichting
Volgens de Bijbel stammen alle mensen van Adam af.

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

bron 8

Een foto van een spoorweg voor het vervoer van teakhout op Midden-Java, Nederlands-Indië:

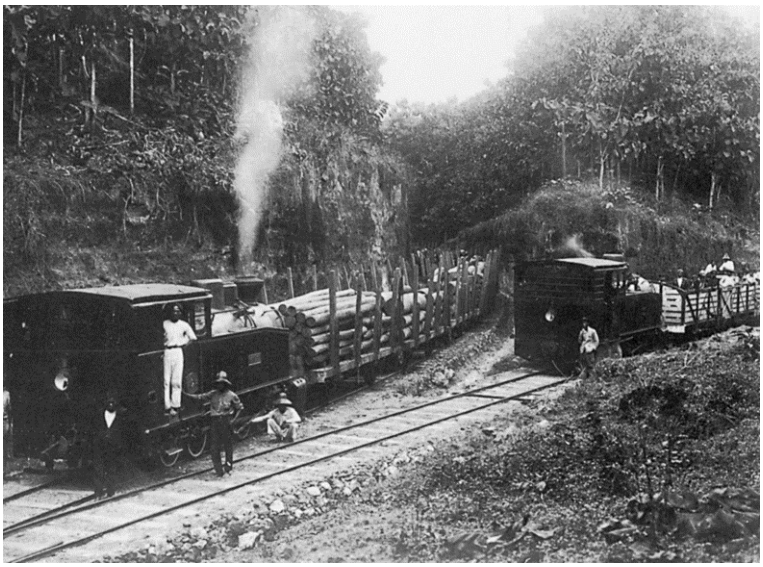

Toelichting
Spoorlijnen als deze werden gebruikt voor het vervoer van hout, rietsuiker en andere producten van het binnenland naar de kust voor verdere bewerking of transport.

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

bron 9

Een prent van Tjerk Bottema uit het tijdschrift De Notenkraker uit 1909 met als titel “De zetel van het kapitalisme”:

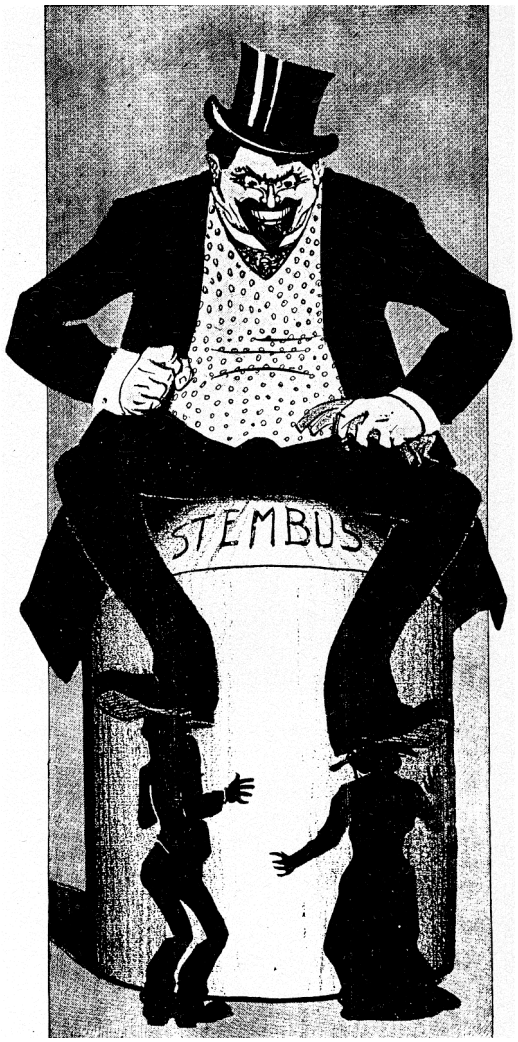

Toelichting
Op de bus staat “stembus”.

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

bron 10
Twee mozaïeken op het Foro Italico in Rome, gemaakt na 1936, tijdens het bewind van de fascistische dictator Mussolini:

Tekst op het eerste mozaïek
“9 mei 14 E.F., Italië heeft eindelijk haar imperium”

Toelichting
E.F. is de afkorting van “Era Fascista”. Dit tijdperk begint met Mussolini’s machtsovername in 1922. In 1936 verovert Italië Abessinië, het huidige Ethiopië in Afrika, om er een kolonie van te maken.
Onderaan de afbeelding staan zes fasces (= een bijl met daaromheen een roede van berkentakken. Dit was in de Romeinse tijd een symbool van macht).

Tekst op het tweede mozaïek
“Duce”: de aanspreektitel van Mussolini, leider

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

bron 11

Deze poster van de Nationaal Socialistische Beweging (NSB) verschijnt in de jaren dertig in Nederland:

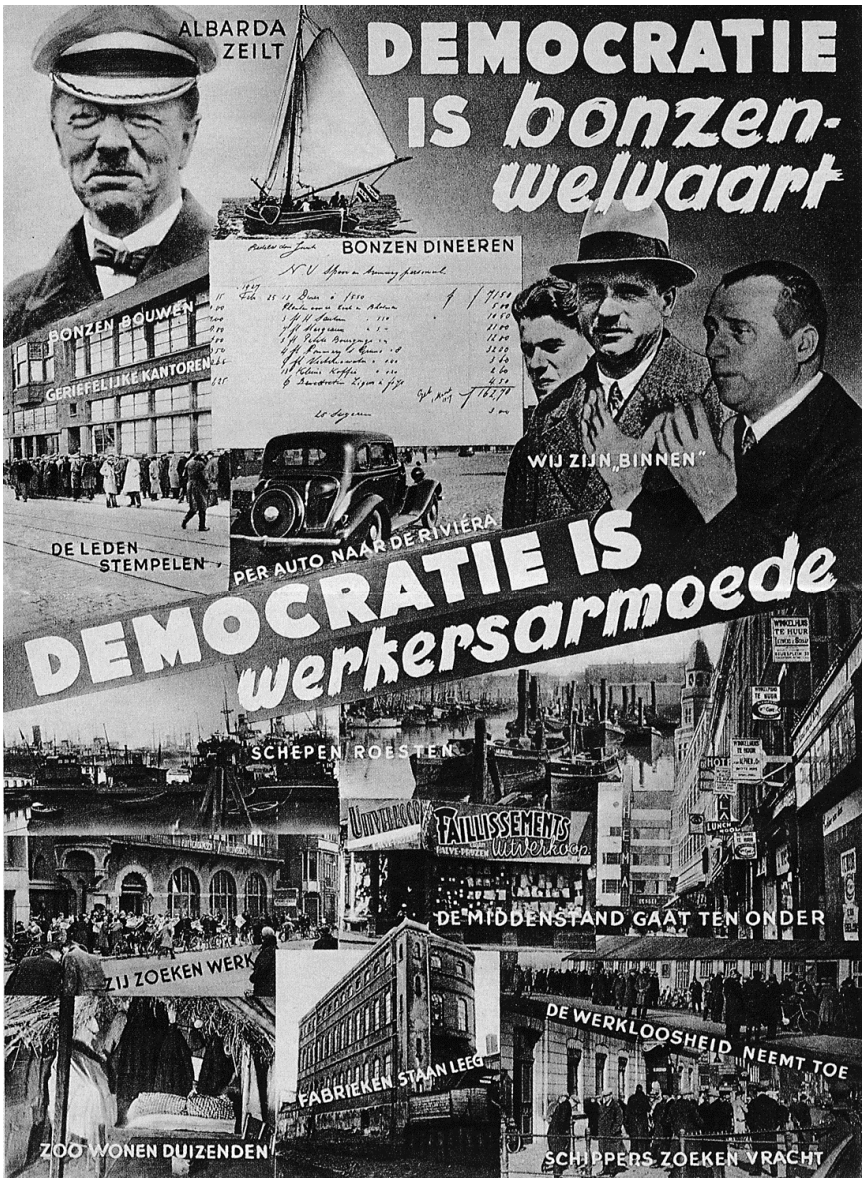

Teksten in de poster
Albarda zeilt; democratie is bonzenwelvaart; bonzen bouwen gerieflijke kantoren; bonzen dineeren; wij zijn binnen; de leden stempelen; per auto naar de Rivièra; democratie is werkersarmoede; schepen roesten; zij zoeken werk; de middenstand gaat ten onder; zoo wonen duizenden; fabrieken staan leeg; de werkloosheid neemt toe; schippers zoeken vracht.

Toelichting
Albarda: fractievoorzitter van de sociaaldemocratische SDAP in de Tweede Kamer.
Bonzen: invloedrijke, gewichtige personen.

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

bron 12
Fragment uit een krant, 27 februari 1941:

Het ANP (Algemeen Nederlands Persbureau) meldt:
In vervolge op politiemaatregelen, die ter vergelding van een (…) overval op een Duitse politiepatrouille moesten worden getroffen tegen een aantal Joodse elementen, zijn in de loop van gisteren te Amsterdam in een reeks bedrijven partiële (= deel) stakingen ontstaan. Een deel van de arbeiders en employé's van de genoemde bedrijven, (…) heeft zich tot het neerleggen van de arbeid laten opzwepen door raddraaiers, die zelf volgens de bekende methoden zoveel mogelijk op de achtergrond bleven.

bron 13
Fragment uit een krant, 4 maart 1941:

Dinsdag 25 februari brak 's ochtends vroeg een staking uit die spoedig een algemeen karakter bleek aan te nemen. (…) De arbeid in Amsterdam lag stil. De Amsterdamse arbeiders gaven op deze wijze te kennen hoe zij over de antisemitische uitspattingen denken, die de laatste tijd in de hoofdstad door de nationaalsocialistische raddraaiers van Duitse en Hollandse huize werden aangericht.

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

bron 14

In 1973 publiceert Abdul Chalid Salim een boek over het gevangenkamp Boven-Digoel. In dit kamp op Nieuw-Guinea (Irian-Djaja) worden Indonesische politieke gevangenen geïnterneerd tijdens het Nederlandse koloniale bewind. Salim verblijft 15 jaar in het kamp als politiek gevangene:

Zo zouden populaire figuren als onze latere vice-president, drs. Mohammad Hatta, en de bekende staatsman Soetan Sjahrir naar Digoel worden verbannen. En zo zou dit oord dan terecht de rol van “bakermat van de Indonesische onafhankelijkheid” vervullen!
De benaming aan onze voorstrijders door de Nederlandse militairen, het plaatselijk bestuur, het politie- of gevangenispersoneel gegeven, liep nogal uiteen. Ze varieerde vooral in de gevangenissen van “tuig”, “bandieten”, (…) tot “bendeleden” en “agitatoren”. Te Boven-Digoel werden we weer “staatsgevaarlijken”, “extremisten” of kortweg “communisten” genoemd. Deze laatste benaming was natuurlijk geheel foutief, omdat de Hollanders maar ál te goed wisten, dat wij, Digoelisten, uiteindelijk voor minstens 40% uit nationalisten bestonden. Maar het klonk voor de buitenwereld nu eenmaal aannemelijker alle geïnterneerden communisten te noemen. Bovendien trachtte men zo de vele miljoenen in de archipel wonende islamieten hierdoor enigszins te verzoenen met het bestaan van het ballingsoord. De vrees dat wij ooit nog eens door deze of gene als Indonesische vrijheidsstrijders zouden worden gezien, noodzaakte de koloniale machthebbers ons tegenover het grote publiek steeds als ongewenste “extremisten” voor te stellen. Het was dan ook voor ons in die tijd (…) moeilijk, zo niet onmogelijk, om de Hollanders duidelijk te maken, dat onze revolutie in wezen een algemeen volksontwaken inhield.

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

bron 15

Een foto van een T-shirt in Oeganda. De Britse kolonie Oeganda wordt in 1962 onafhankelijk. In 1971 pleegt de bevelhebber van het leger, Idi Amin Dada, een staatsgreep:

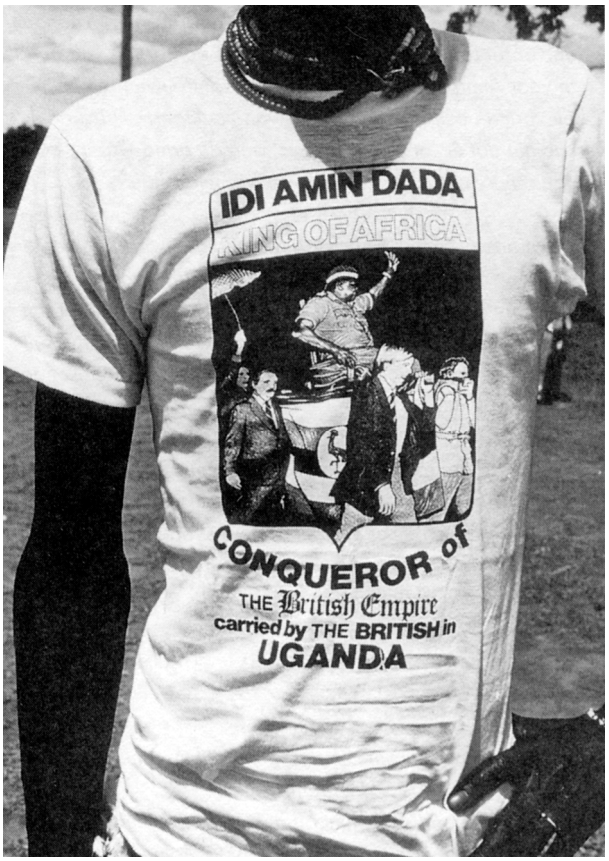

Toelichting

Op het T-shirt staat de tekst: “Idi Amin Dada, koning van Afrika. Overwinnaar van het Britse Rijk, gedragen door de Britten in Oeganda”.

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.